

Minna Santaoja

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Kiehtova toinen

Hyönteisharrastuksen järki ja tunteet

The fascinating other: Rationality and affectivity of amateur entomology

Insects are often perceived as the “monstrous other”, but there are people dedicated to the study of insect life. Amateur entomologists accentuate the scientific character of their activities. The scientific image may exclude other kinds of human-nonhuman relationships. This article examines the affective characteristics of amateur entomology. The empirical material for the study was gathered by interviews and participant observation among the members of a local entomological society in Tampere, Finland. The article discusses how different kinds of nonhuman charisma engage amateur entomologists. The article concludes that the entomologists exhibit reflective empathy towards the insects. This empathy is affective at the core but at the same time rational and cognitive. In order to effectively pursue conservation targets the entomologists communicate in the scientific register and downplay the sentimental ethics of their practice at least when communicating outwards from their society.

Keywords: affect, entomology, ethics, nonhuman charisma

Hyönteisten villi karisma

Eräänä toukokuun aamuna saatoin tyttäni päiväkotiin. Yöllä oli satanut ja kaikki lähiseudun kastemadot näyttivät paenneen hukkumiskuolemaa juuri käyttämällemme kävelyreitille. En ollut itsekkään nähnyt aikaisemmin moista määrää matoja kerralla, ja niiden joukossa kävely aiheutti lievää puistatusta. Koetin kätkeä tunteeni ja kannustaa lasta reippaasti eteenpäin. Muutaman askelen jälkeen lapsi huusi pelosta, inhosta ja myötätunnosta hysteerisenä, joten katsoin parhaaksi napata hänet syliini ja kantaa selvenmille vesille. Hetken kuluttua jo nauroimme matojen vallankumoukselle.

Taksonomisesti tarkasteltuna kastemadot eivät tietenkään kuulu samaan selkärangattomien pää-

jaksoon kuin niveljalkaisiin kuuluvat hyönteiset, mutta maallikon näkökulmasta kyse on kuitenkin samasta ”ötököiden” joukosta. Aamuinen matoepisodimme kuvaa kokemaamme hyönteisten toiseutta. Filosofi Elisa Aaltolan (2015) mukaan tavallisesti ajatellaan, että eläinten erilaisuus estäisi niitä kohtaan tunnetun empatian kokemisen. Eläintieteellinen tutkimus lisää jatkuvasti ymmärrystämme eläinten kokemuksesta ja antaa viitteitä siitä, että eläimet eivät olekaan niin erilaisia kuin olemme ajatelleet. Hyönteiset kuitenkin vaikuttavat enemmän ”toisilta” kuin muut toislaiset, esimerkiksi tutut kumppani- tai tuotantoeläimet.

Psykologi James Hillman (1997) on tarkastellut hyönteisten merkitystä ihmisen psyykelle hyönteisiä keräämällä. Hillmanin mukaan hyönteisten

monilukuisuus, hirviömäisyys (*monstrosity*), autonomisuus ja loisiminen (*parasitism*) ovat ominaisuuksia, joiden etenkin länsimaissa koemme uhkaavan ajatusta rajallisesta, yksilöllisestä subjektista. Hyönteiset vaikuttavat välinpitämättömiltä ihmisten suhteen, ja vaikka niitä on koetettu valjastaa ihmisen vühdykkeeksi esimerkiksi kirppusirkuksissa ja sirkkatappeluissa (ks. Raffles 2010), on hyönteisiä vaikea kontrolloida. Hyönteisten toiseus aiheuttaa monissa pelkoa, inhoa ja epäluottamusta.

Hillman kuitenkin muistuttaa, että hyönteiset ovat hirviömäisiä vain, mikäli pidämme ihmistä universaalina kauneushahanteena. Hyönteiset eivät näyttädykään hirviömäisinä kaikille. Tämän tutkimuksen kohteena ovat aktiiviset hyönteisharrastajat, joita lajien karisma eli niiden kyky viehättää tai tehdä vaikutus suuntaa affektiivisesti niiden tutkimiseen. Maantieteilijä Jamie Lorimer (2007) on tarkastellut affektin merkitystä ympäristöhallinnassa juuri lajien karisman avulla. Karisman tarkastelu auttaa näkemään ei-inhimillisen luonnon eroavaisuuksia ja lajien toimijuuden potentiaaleja. Lajien karisman tarkastelu tarjoaa Lorimerin mukaan hyväksyttävän ilmaisukanavan luonnonsuojelun taustalla olevalle kiintymykselle. Karismalla on keskeinen osuus monien luontoharrastajien vihkiytymisessä luonnonsuojeluun. Se toimii Lorimerin mukaan tarpeellisenä vastapainona suojelubiologian sellaisille diskursseille ja käytännöille, jotka painottavat esimerkiksi molekyylibiologian menetelmiä lajien tunnistuksessa, vaikka näissäkin on epäilemättä läsnä omanlaistaan estetiikkaa ja affektiivisuutta. Hyönteisharrastuksen affektiivisten piirteiden tarkastelu auttaa laajentamaan käsitystä ihmisten ja toislaajisen luonnon suhteista entistä moninaisemman ja kattavamman ympäristöetiikan suuntaan.

Lorimer (2007) on erotellut kolmenlaista ei-inhimillistä (*nonhuman*) karismaa: ekologista, esteettistä ja kehollista karismaa. Ekologisen karisman perustana on etologia, eläinten käyttäytymisen tutkimus. Lorimer esittää, että ihmiskehon fysiologia asettaa rajoituksia luonnon havaitsemiselle ja siten lajien havaittavuudelle. Havaitsemme helpoimmin lajeja, joiden tilalliset ja ajalliset rytmit ovat yhteensopivia omiemme kanssa; esimerkiksi lajeja, jotka viihtyvät ihmisen kansoittamissa elinympäristöissä. Päiväaktiivisista lajeista kertyy enemmän havaintoja kuin yöllä liikkuvista. Visuaalisina eläiminä emme havaitse niin helposti lajeja, jotka kommunikoivat pääasiassa feromonien välityksellä. Kehomme ominaisuudet suodattavat siten havaintojamme maailmasta. Esimerkiksi linnut ja perhoset kommunikoivat ihmiskehon kanssa yhteensopi-

villa tavoilla, mikä selittää osin niiden suosiota harrastus- ja tutkimuskohteena (myös Deleuze & Guattari 1987).

Toisena lajien karisman muotona Lorimer (2007) tarkastelee esteettistä karismaa ja sen vaikutusta suhteeseemme eri lajeihin. Puhuttaessa karismaattisista eläimistä mieleen nousee kuvia suurista nisäkkäistä kuten jääkarhuista, susista tai tiikereistä. Lorimer viittaa eläinten käyttäytymistä tutkineen Konrad Lorenzin väitteeseen, jonka mukaan suosimme lajeja, joilla on yhteisiä piirteitä ihmislapsien kanssa ja tunnistettavat kasvot. Tämä selittää erityisesti pörröisen, söpön karisman (*cuddly charisma*) vetoavuutta ihmisiin. Kay Milton (2002) kirjoittaa, että voidakseen tuntea hoivaa ei-inhimillisiä olentoja kohtaan, ihmisen on ensin yksilöllistettävä ja inhimillistettävä eläimet. Tällöin eettisen suhtautumisen edellytyksenä on antropomorfismi, riittävä samanlaisuuden kokemus. Kaikki esteettisesti karismaattiset lajit eivät kuitenkaan herätä sympatiaa. Toiseksi esteettisen karisman muodoksi Lorimer nimeääkin villin karisman (*feral charisma*), jota on esimerkiksi hyönteisillä ja joka poikkeaa radikaalisti antroposentrisestä esteettisestä normista. Lorimerin tarkastelemat hyönteisharrastajat ja -tutkijat suhtautuivat kriittisesti söpöyden karismaan ja ihailivat sen sijaan villinä ja kaoottisena näyttäytyviä organismeja. Villiyden karismaan perustuva eettinen suhtautuminen rakentuu toiseuden monimutkaisuuden, autonomisuuden ja omanlaisensa kauneuden kunnioitukselle; Lorimer kirjoittaa tästä Deleuzea ja Guattaria seuraten perustavana eettisenä suhteena.

Kolmas eliöiden karisman muoto on kehollinen karisma, josta Lorimer (2007) erottaa vielä kaksi tyyppiä, epifaniat ja iloitsemisen (*jouissance*). Epifanioilla eli valaistumiskokemuksilla Lorimer kuvaa harrastajien kertomia, usein lapsuudessa tapahtuneita, kohtaamisia jonkin elion kanssa, mitkä ovat liikuttaneet heitä voimakkaasti. Kohtaaminen voi olla ainutkertainen tai esimerkiksi kausittain toistuva tapahtuma kuten lintujen muutto. Iloitsemisella kehollisen karisman muotona Lorimer tarkoittaa emotionaalista ja älyllistä tyydytystä ja hallittavuuden tunnetta, joka syntyy esimerkiksi lajin tunnistamisesta.

Eliölajien karismaa on hyödynnetty luonnonsuojelussa. Tunnetuin lippulaivalajeista lienee WWF:n tunnuseläin jättiläispanda, joka on pörröisen söpöyden karisman kehollistuma. Myös hyönteisille on pyritty luomaan antropomorfista tunnistettavaa karismaa. Lorimerin esimerkki on London Wildlife Trust -järjestön kampanja lantakuoriaisen suojelemiseksi. Kampanjassa lantakuoriaiselle oli

pürretty kasvat ja muita inhimillisiä piirteitä. Suomessa samaa taktiikkaa on käytetty puutteellisesti tunnettujen metsälajien Putte-tutkimusohjelman viestinnässä. Tutkimusohjelman tunnushahmoksi on valittu Puteksi nimetty viirikangaslude, joka seikkailee Seppo Leinosen piirtämässä sarjakuvissa muiden puutteellisesti tunnettujen hyönteisten kanssa (Ympäristöhallinto 2013). Suomessa arvioidaan elävän 10 000 – 15 000 hyönteislajia. Hyönteiset ovat iso osa lajien monimuotoisuutta, ja hyönteisissä on myös uhanalaisia ja vaarantuneita lajeja.

Hyönteisten villi karisma vetoaa vihkiytyneisiin hyönteisharrastajiin. Tarkastelen tässä artikkelissa affektiivisia tekniikoita, joilla hyönteisharrastajat rakentavat hyönteisten karismaa ja tekevät harrastuksestaan samalla mielekästä. Analyysi jäsentyy Lorimerin erittelemien kolmen karisman muodon mukaan. Esittelen seuraavaksi teoreettista keskustelua affekteista ja paikannan omaa tutkimusotettani affektitutkimuksen kentällä. Aineisto ja menetelmät –luvussa esittelen tutkimuskohteena olevat tamperelaiset hyönteisharrastajat ja tutkimuksessa käyttämäni aineiston. Lopussa vedän yhteen tutkimuksen tulokset ja pohdin niiden merkitystä.

Affektit virittäjinä ja kiinnittäjinä

Suomen kieli ei arkikäytössä tee eroa termien affekti, tunne ja emootio välillä. Tutkimuksessa affektiivinen, ruumiillisuutta ja materiaalisuutta korostava näkökulma on nähty kritiikkinä yhteiskuntatieteiden ns. lingvistiselle käänteelle, materiaalisuuden ja ruumiillisuuden sivuuttavalle merkitysten ja representaatioiden ylivalle (Kontturi & Taira 2007). Lorimer (2008) puhuu jopa yhteiskuntatieteiden etologisesta käänteestä.

Affektin käsitettä ja affektiivista terminologiaa on käytetty monin eri tavoin eri tutkimusperinteissä, ja käsitteen vaihtelevan käytön vuoksi siihen on monelta taholta kohdistettu myös kritiikkiä. Napakan suomenkielisen katsauksen affekteihin kulttuurintutkimuksessa on erityisesti Lawrence Grossbergin (1997) kehittelyn pohjalta esittänyt Teemu Taira (2007). Taira päätyy erittelemään kolme affektiteorian tyyppiä. Äärlaidoilla ovat yhtäällä affektien ruumiillisuutta, energiaa ja intensiteettiä painottava ja toisaalla affekteja ja emootioita synonyymeinä käsittelevä, sosiaalisia ja persoonallisia tunteita tarkasteleva näkemys. Näiden väliin Taira sijoittaa Grossbergin näkemyksen affektien roolista toimintakyvyn ja arjen tilallisten käytäntöjen rakentamisessa sekä suuntautumisessa siihen ”millä on väliä”. Affektit kiinnittävät ja suuntaavat

huomiota eri elämänalueilla.

Affekteja koskevassa tutkimuksessa tehdään usein muun muassa Deleuzea ja Guattaria seuraten ero affektin, tuntemusten (*feeling*) ja tunteiden (*emotion*) välillä. Muun muassa Ben Anderson (2006) kuvaa affektia deleuzelaisittain transpersonaalisena, yksilön ylittävänä kykyinä tai taipumuksena tulla vaikutetuksi (*to be affected*) ja vaikuttaa (*to affect*). Affektiivisuus on kehollista, esitietoista virtausta ihmiskehon ja toisen kehon (virtuaalinen tai materiaallinen) välillä, intensiteettejä ja ruumiillisia vasteita. Anderson korostaa affektin välittömyyttä: vaikutuksen syntyminen ei ole seurausta jostakin tapahtumasta, vaan affekti on kohtaamisissa välittömästi läsnä. Fyysiset tuntemukset (*feelings*) ovat Andersonin mukaan affektien hetkellisiä ilmenemisiä kehossa, välittömiä affektin arviointeja. Sama affekti voi herättää monenlaisia, niin positiivisiksi kuin negatiivisiksikin tulkittuja tunteita. Emootiot eli tunnekokemukset ovat affektien laadullista luokittelua ja tuovat affektin merkitysten maailmaan tiedostaen tulkittavaksi.

Nygren ja Jokinen (2013) puhuvat affekteista liikkeelle panevana voimana – affektit saavat tekemään jotain. Näin ajateltuna affektit ovat performatiivisia: ne saavat jotakin tapahtumaan, suuntaavat huomion ja muokkaavat kehon toimintakykyä. Affektit eivät ole kokijasta riippumattomia ja sellaisena olemuksellisia, vaan niihin vaikuttavat muun muassa henkilön tiedot, taidot, emootiot, kiinnostuksen kohteet ja motivaatiot. Affektit eivät myöskään ole yksinomaisesti subjektiivisia, vaan kulttuuriset normit ja käytännöt vaikuttavat siihen, minkälaisista asioista kenellekin tulee panostuksen kohteita, eli mistä kukin saa ”värinää” elämäänsä (Taira 2007; myös Peltola & Tuomisaari 2015).

Parhaiten affektin käsitteestä saanee kiinni empiiristen esimerkkien kautta. Tämän kirjoituksen aihetta sivuten affektiivisuuden avulla on tutkittu luonnonsuojelun tietokäytäntöjä. Lorimer (2008) on kirjoittanut ruisrääkän havainnointikäytännöistä Iso-Britanniassa, Nygren ja Jokinen (2013) liitoravan seurantakäytännöistä Suomessa ja Peltola ja Tuomisaari (2015) ovat tarkastelleet metsämattilaisten affekteja arvokkaiden luontokohteiden kartoituksessa. Näissä tutkimuksissa luonnontieteellinen kenttätyö nähdään oppimisprosessina, jossa tutkija virittäytyy havainnoitavan eliölajin, tai metsämattilaisten tapauksessa lukuisten metsän piirteiden, taajuudelle ja harjaantuu havainnoimaan näitä. Käytännöissä korostuvat eettisyys sekä ristiäriä yhtäältä yhteiskunnan ohjaavien normien ja kentällä havaitun moninaisuuden ja epävarmuuden välillä, ja toisaalta havainnoitsijan affek-

tiivisen vuorovaikutuksen kautta saavuttama valta antaa luonnolle ääni. Nygren ja Jokinen (2013) korostavat myös havainnoitsijoiden erilaisuutta ja persoonallisia vahvuuksia liito-oravien havainnoinnissa – affektiivisia tietokäytäntöjä ei ole mahdollista täysin standardoida tai välittää tekstimuodossa eteenpäin (Lorimer 2008; myös Santaoja 2013).

Deleuze ja Guattari (1987) ovat kuvanneet affekteja muuntautumisena (*becoming*) – eläimeksi tai saalistajaksi tulemisena. Tätä ajatusta soveltaen Nygren ja Jokinen kirjoittavat siitä, kuinka liito-oravakartoittajat oppivat tarkastelemaan ympäristöä liito-oravan silmin. Väitöskirjassani (Santaoja 2013: 255–256) tarkastelin lintuharrastajien lintujärvellä tekemää kokeilevaa kunnostustyötä ja kuvasin tapaa, jolla harrastajat tarkkailevat ympäristöä lintujen näkökulmasta ja pyrkivät luomaan ihanteellisia olosuhteita eri lintulajeille. Lajien välisissä karismaattisissa kohtaamisissa on Lorimerin (2007) mukaan eläimeksi tulemisen piirteitä ja ne ovat vaikuttaneet merkittävästi esimerkiksi tutkijoiden ala- ja erikoistumisvalintoihin. Ympäristöpolitiikan tutkijana mielenkiintoni ei ole affektien ilmenemisessä sinänsä, vaan siinä mitä affektit tekevät ja minkälaista toimijuutta ne saavat aikaan.

Affektien mieltäminen kehollisina intensiteeteinä asettaa edellytyksiä sille, millä tavoin affekteja voidaan tutkia. Mainitsemisani empiirisissä tutkimuksissa on ollut etnografinen lähestymistapa ja aineistoa on kerätty paitsi haastatteluin, myös havainnoiden lintukartoittajien, liito-oravakartoittajien ja metsäammattilaisten kenttätöitä. Nygren ja Jokinen (2013) kirjoittavat, ettei kartoituksen affektiivisuutta ja kartoittajille avautuvia mahdollisuuksia ole mahdollista tutkia pelkästään haastatteluin, vaan osallistuva havainnointi on välttämätöntä. Tutkimuskohteen hyvä tuntemus on mahdollista saavuttaa havainnointia haastatteluihin yhdistämällä. Tämän kaltainen tutkimusote ei asetu niinkään vastakkain lingvistisen yhteiskuntatieteen kanssa, vaan tarkastelee puhetta tekoina ja affektien ilmentymänä.

Ben Andersonin (2006) esimerkit affektien tutkimuksesta tulevat musiikintutkimuksen kentältä. Anderson tutki, millä tavoin musiikin kuuntelu luo toivoa masentuneelle tai työttömyyden vuoksi epätoivon vallassa olevalle. Hän kuunteli tutkittavien kanssa musiikkia, samalla haastatellen ja havainnoiden. Anderson esittää analyysinsä musiikin affektiivisista vaikutuksista käyttäen katkelmia literoiduista haastatteluista ja paikantaen puheesta intoutuneita kohtia tai affekteista kertovia ilmaisuja. Samaan tapaan Peltola ja Tuomisaari (2015) paikansivat haastatteluista pelon, epävarmuuden ja

motivaation ilmaisuja sekä lisäksi tunnistivat kenttäpäiväkirjoista tunteiden ilmaisuja. Nygrenin ja Jokisen sekä Peltolan ja Tuomisaaren tutkimuksissa fokus on yhteiskunnallisen ohjauksen ja affektiivisen tietämisen rajapinnassa. Oma tutkimukseni sijoittuu samalla tavoin luonnonsuojelun tietokäytäntöjen ja affektiivisen hyönteisharrastuksen rajapinnalle. Noudatan Teemu Tairan (2007) kuvaamaa pragmaattista metodologista ohjenuoraa: ei ole välttämätöntä tehdä valintaa ruumiin/affektiivisuuden ja mielen/merkityksen välillä, vaan sen sijaan voidaan tarkastella merkitysten ja affektien organisoitumista erilaisissa konkreettisisa ilmiöissä, joissa nämä ulottuvuudet sekoittuvat.

Aineisto ja menetelmät

Tämän tutkimuksen empiirisenä kohteena ovat tamperelaiset hyönteisharrastajat. Taustoitan analyysia seuraavassa hyönteisharrastusta kuvailemalla sekä esittelen tutkimusaineiston.

Tampereen hyönteistutkijain seura on yksi Suomen harvalukuisista hyönteistutkijoiden ja -harrastajien yhdistyksistä. Seuralla on noin 160 jäsentä, joista osa on muualta Suomesta. Seuran aktiivijäsenet ovat kaikki harrastajia ja tekevät päivätyökseen jotain muuta tai ovat eläkkeellä. Hyönteisharrastajissa on vain muutamia naisia, eivätkä he juuri osallistu seuran toimintaan. Keski-ikä on varsin korkea: nuorimmat Tampereen hyönteisyhdistyksen aktiivitoimijoista ovat 30–40-vuotiaita.

Hyönteisiä voi harrastaa monin eri tavoin. Harrastus lähtee usein liikkeelle näyttävistä perhosista, mutta Tampereen yhdistyksessä on ollut tapana harrastaa myös muita hyönteisryhmiä. Tamperelaisen hyönteisharrastuksen juuret ulottuvat yli sadan vuoden taakse. Harrastus on joiltakin piirteiltään säilynyt samankaltaisena, mutta samalla tiedon ja teknologian lisääntyessä on harrastus kulkenut tieteen tavoin kohti erikoistumista. Harrastustapoja ovat esimerkiksi valokuvaus, kokoelman kerääminen tai ”havaintopisteiden” kerääminen havaituista lajeista.

Tampereen hyönteistutkijain seuran toiminta on melko tutkimuspainotteista. Edistyneet ja erikoistuneet luontoharrastajat tekevät tiivistä yhteistyötä ympäristöhallinnon ja tutkijoiden kanssa tutkiessaan ja seurattaessaan eliölajien esiintymistä. Esimerkiksi vuonna 2011 Tampereen hyönteistutkijain seuralla oli käynnissä viisi eri tutkimushanketta. Pirkanmaan ELY-keskuksen toimeksiannosta yhdistys seuraa ja kartoittaa uhanalaisia lajeja Pirkanmaalla. Seuran jäseniä kuuluu myös valtakunnallisiin eliötyöryhmiin, jotka kokoavat tiedot

uhanalaisarviointiin. Yhdistys toimii asiantuntijana ja antaa eri tahoille ohjeistusta esimerkiksi uhanalaisten lajien huomioimisesta maankäytössä. Seuran harrastajat ovat useana vuonna opettaneet Turun yliopiston avoimen yliopiston biologian opiskelijoille lajintuntemusta ja hyönteisten pyyntiä ja toimittaneet hyönteisiä myös Tampereen luonnontieteelliseen museoon. Harrastajat ovat ammattitutkijoiden tavoin kansainvälisesti verkostoituneita ja tamperelaisten harrastajien keskuudesta löytyy monen lajin osalta maan, ellei jopa maailman paras asiantuntemus. Tutkimusten taustalla on halu suojella hyönteisiä luonnon monimuotoisuuden osana.

Tutkimuksen aineisto on kerätty alun perin luontoharrastusta käsittelevää väitöskirjatyötäni varten (Santaoja 2013). Olen kerännyt aineistoa luontoharrastuksesta väljällä etnografisella otteella (mm. Madden 2010) ilmiökenttää ymmärtämään pyrkien ja toisaalta tapaustutkimuksiin fokuoituun (ks. Laine *et al.* 2007). Tutkimuskiinnostukseni luontoharrastukseen on jatkunut vuodesta 2002 lähtien. Tuolloin liityin etnografina muun muassa Tampereen hyönteistutkijain seuran jäseneksi, yhdistyksen julkaiseman Diamina-lehden tilaajaksi ja sähköpostilistalle. Yhdistyksen julkaisut ja sähköpostiviestit muodostavat osan aineistostani. Olen osallistunut hyönteistutkijain seuran kuukausikokouksiin havainnoijana; tutkimuksen aineistona ovat neljästä kokouksesta kirjoitetut yksityiskohdaiset havaintomuistiinpanot. Lisäksi aineistona on kuusi hyönteisharrastajien haastattelua. Taustoittaessani haastateltavien hyönteisharrastukseen vihkitymistä kysyin millä tavalla harrastus on alkanut ja mikä siinä vetää puoleensa. Sain vastaukseksi kertomuksia hyönteisten esteettiseen karismaan liittyvistä epifanioista, käänteentekevistä kokemuksista, sekä hyönteismaailman monimuotoisuuden tutkimiseen, lajien kauneuteen ja tunnistamiseen liittyvästä ilosta (Lorimer 2007).

Aineistoa ei kerätty varsinaisesti affektiivista analyysia silmällä pitäen, vaan alkuperäinen kiinnostuksen kohteeni oli luonnon tuntemisen ja tietämisen eri tavat ja luontoharrastajien osallisuus luonnonsuojelun tietokäytännöissä. Pitkään jatkunut tutkimuskohteen havainnointi on uskoakseni tuottanut hyvän ilmiökentän tuntemuksen, joka mahdollistaa hyönteisharrastuksen ja harrastajien eläinsuhteen tarkastelun affektiivisuuden näkökulmasta. Tutkiessani hyönteisharrastuksen affektiivisuutta huomio on paitsi hyönteisten ja harrastajien affektiivisissa suhteissa, myös harrastajayhteisössä. Affekteja voi liittyä niin harrastuksen kohteisiin, tutkimusvälineisiin, tutkimustiloihin tai havainto-

paikkoihin kuin muihin ihmisiin, yleisiin käytäntöihin ja sosiaaliseen ilmapiiriinkin. Affekteihin kiinni pääseminen edellyttääkin yksityiskohtaista vuorovaikutusten tarkastelua. Analysoin hyönteisharrastuksen affektiivisia piirteitä seuraavassa Lorimerin (2007) kolmea ei-inhimillisen karisman muotoa hyödyntäen.

Affektiiviset tekniikat hyönteisten karisman ja harrastuksen mielekkyyden rakentajina

Tieteelliset käytännöt luovat hyönteisten ekologista karismaa

Hyönteisharrastuksen tutkimuspainotteisuus sekä tarkastelemani lintuharrastajien keskuudessa käyty keskustelu tieteellisestä tiedosta saivat minut esittämään väitöskirjassani tulkinnan luontoharrastuksen tieteistymisestä (Haack 2009); tieteen kielestä ja menetelmistä olisi näin ajatellen tullut itsearvoista ja ”tosiharrastajien” paremmuuden merkki. Osa harrastajista saattaa edustaa tämän kaltaista ajattelua, mutta ainakin tamperelaisten hyönteisharrastajien osalta tulkinta kyseenalaistuu. Esitellessäni väitöstutkimustani Tampereen hyönteistutkijain seuran kokouksessa mainitsin esimerkkinä harrastuksen tieteistymisestä latinankielisten nimien säännönmukaisen käytön harrastajien keskuudessa ja sen, miten tämä käytäntö nähdäkseni saattaa rajata ulos potentiaalisia aloittelevia harrastajia. Seuran tutkimussihteri Juha Salokannel oli eri mieltä tulkinnastani ja havainnollisti kantaansa kysymällä läsnä olleilta harrastajilta kolmen kysymyksen sarjan. ”Moniko teistä tuntee lajin *Phigalia pilosaria*?” Kaikkien kädet nousivat (paitsi minun). ”Moniko teistä tuntee lajin suomenkielisen nimen?” Ei yhtään kättä. ”Entä moniko osaa suomentaa mitä lajin nimi tarkoittaa?” Kädet pysyivät edelleen alhaalla, jäsenet katselivat toisiinsa. Kyseisellä lajilla on naseva suomenkielinen nimi ”sulkamittari”, mutta ”pilosaria” oli harrastajille selvästi tutumpi.

Harrastajat eivät puhu latinaa vaikuttaakseen tieteellisiltä; useimmat heistä eivät osaa latinan kieltä. Latinankielisten tieteellisten nimien käyttö on ollut välttämättömyys, sillä vanhempien harrastajien aloittaessa ei muita nimiä kotimaisillakaan lajeilla ole ollut. Latinankielisten nimien opettelu kuvaakin harrastajien sitoutuneisuutta harrastukseensa. Hyönteiset ovat hyvin runsaslajinen ryhmä, josta tieto on lisääntynyt viime vuosikymmeninä valtavasti. 1980-luvulla suomenkielisiä nimiä käytettiin yleisesti muutamasta päiväperhostesta

(nokkosperhonen, lanttuperhonen, suruvaippa), mutta muista lajeista hyvin vähän (Salokannel 2015). Suomenkielisiä nimiä on alkanut vähitellen vakiintua enemmän käyttöön, mikä näyttää tapahtuvan uusien, usein valokuvaukseen orientoituneiden harrastajien ja hyvien suomenkielisten tunnistuskirjojen myötä. Tutkimusponnistusten myötä yhä useammat hyönteislajit ovat tulleet tieteelle kuvatuiksi ja nimetyksi. Tieteelliset käytännöt tekevät siis aikaisemmin tuntemattomat lajit ”oleviksi” ja tiedon lisääntyessä mahdollistavat niiden pääsyn suojelun piiriin. Samalla lajeille on luotu suomenkielisiä nimityksiä.

Vaikka tieteellisten nimien käyttäminen olisi-kin hyönteisharrastuksessa välttämätön paha eikä tieteellistä hienostelua, saattaa se kuitenkin nousta kynnykseksi harrastukselle. Lukuisten lajien tieteellisten nimien opettelu saattaa aluksi tuntua tyrmäävältä, kuten eräs haastatteleman harrastaja muisteli:

Mäkin muistan kun aloin käydä, niin se on aivan tyrmäävää kun suurperhosia on tubat ja pikkuperhosia on toista tuhatta ja koppakuoriaisia on kolme tuhatta ja keskustellaan tieteellisillä nimillä ja mäiskitään tosta vaan ja kaikki osaa heti, että juu juu se suurperhonen asuu siinä ja siinä kylässä. [H28]

Harrastaja viittaa paitsi latinankielisiin lajinimiin, myös hyönteisten runsaslukuisuuteen harrastuksen alkua hankaloittavana tekijänä. Nimen lisäksi hyönteisiä pitäisi kyetä myös löytämään, tietää ”missä kylässä” ne asuvat. Latinankieliset nimet luovat lajeille ekologista karismaa, joka liittyy niiden havaittavuuteen ja harvinaisuuteen. Tunnetuille ja runsaslukuisille lajeille on jo luotu suomenkieliset nimet, joten laji josta käytetään latinankielistä nimeä saattaa olla vasta tieteelle kuvattu ja siten harrastajille erityisen mielenkiintoinen. Tämän kaltainen tieteellinen, ekologinen karisma ei kuitenkaan vetoa kaikkiin luontoharrastajiin, kuten seuraava haastattelukatkelma havainnollistaa:

Ja sitten paljastuu, kun vaikka kysyy joltain että mikäähän tää hämähäkeki on ja sitten kun kuulee sen tieteellisen nimen, niin se käynnös joteinkin lopabtaa siihen. Et se on vaan joku tommonen, ei sillä oo edes suomenkielisiä nimee. [H6]

Lajien suomenkieliset nimet ja niihin liittyvä esteetikka ja kulttuurihistoria saattavat joillekin harrastajille olla osa harrastusta ja harrastukseen olennaisesti kiinnittävä tekijä. Hyönteisiin ei välttämättä koe saavansa tuntumaa mikäli niistä ei voi puhua

omalla kielellään; suomenkieliset nimet osallistuvat siis affektiivisen vuorovaikutuksen virittäytymiseen. Harrastuksen tieteelliset käytännöt ja esimerkiksi latinalaisten nimien käyttö luovat hyönteisille ekologista karismaa, joka on niiden harrastajien ulottuvilla, jotka käyttävät tieteellisiä menetelmiä, panostavat kenttätyöhön, lajintuntemukseen ja nimistön opetteluun. Samalla ekologinen karisma erottelee tieteellisesti suuntautuneita harrastajia muista, maallikoista, ja rakentaa harrastajayhteisön käytäntöjä. Vaikka lajien pitävään tunnistukseen liittyy monia epävarmuustekijöitä, harrastajat painottavat lajien tunnistamista ”oikein” muun muassa siksi, että ei tuhlattaisi luonnonsuojelun vähäisiä resursseja (Salmela 2015). Vaikeasti tunnistettavien lajien ekologinen karisma rakentaa samalla käsitystä hyönteisharrastajista luotettavina asiantuntijoina.

Toinen hyönteisharrastuksen tieteellistä ja rationaalista luonnetta korostava käytäntö ovat pyyntimenetelmät. Tähän liittyen harrastajat käyvät keskustelua kokoelmien keräämisestä ja hyönteisten tappamisesta. Hyönteisten tappaminen ei hyönteistutkijoiden piirissä ole kysymys, josta koettaisiin tarvetta keskustella jatkuvasti. Hyönteisten tappamista tieteen nimissä on kuitenkin kyseenalaistettu ja näyttöiden keräämisen on epäilty johtavan jopa lajien sukupuuttoihin, joten hyönteistutkijat joutuvat ottamaan kysymykseen kantaa. Metsähallituksen suojelubiologi ja ”sääsäkimies” Jukka Salmela (2015) kirjoittaa hyönteisten keräämisen tieteellisistä perusteista otsikolla ”Pakko tappaa?”. Hän esittää eräiden hyönteisryhmien parissa olevan kasvava joukko harrastajia, jotka eivät kerää kokoelmaa vaan dokumentoivat havaintojaan valokuvaamalla. Näitä harrastajia on myös tampere-laisissa hyönteisharrastajissa. Lajien tunnistamisen ongelmana kuitenkin on, että ainoastaan suurimmat ja näyttävimmät hyönteiset on mahdollista määrittää lajilleen maastossa tai jälkikäteen kuvata niitä pyydystämättä. Kuten Salmela kirjoittaa, suurin osa hyönteisistä on niin pienikokoisia että tutkijan on otettava yksilöitä näytteeksi voidakseen myöhemmin tunnistaa lajin mikroskooppilla tai DNA-menetelmillä.

Salmela kuvaa kirjoituksessaan pyyntipanostuksen suhdetta harvinaisten lajien löytymiseen: tiedon saaminen harvinaisista lajeista edellyttää isoja näytteitä. Pyyntiponnistelut tuottavat hyönteistutkijoille sekä pettymyksiä että iloisia yllätyksiä, ja näistä affektiivisista kohtaamisista raportoidaan harrastajayhteisössä. Erään alueen kovakuoriaislajista selvittänyt harrastaja kuvasi tutkimusponnistelujen tulosta harrastajien kokouksessa: ”Ei saatu

mitään tosi hyvää, ihan tavanomaista maan tallajaa” (havaintopäiväkirja). Puhe ”maan tallajista” antaa viitteitä läheisestä suhtautumisesta kovakuoriaisiin ja eettisestä suhtautumisesta niihin omia polkujaan kulkevinä eliöinä. Toisinaan hyönteismaailma yllättää tutkijan monimuotoisuudellaan:

Paitsi että alueelta löytyi mielenkiintoisia lajeja, ei olisi uskottu että sieltä löytyisi NÄIN mielenkiintoisia, ja lajeja on vieläpä runsaasti. Uhanalaisia suurperhosia ei löytynyt, mutta ”paikallisesti hauskaa lajistoa”. (sähköposti)

Hyönteisten pyynti näyttää harrastajille normaalina tieteellisenä käytäntönä. Hyönteisharrastusoppaissa on aikaisemmin suoraviivaisesti opastettu hyönteisten tappamismenetelmiin olennaisena osana harrastusta. Hyönteisharrastuksen etiikka ja käytännöt ovat kuitenkin muutoksessa ja uudemmissa harrastusoppaissa on haastateltavan mukaan usein myös ”hempeille ihmisille” suunnattu osio, jossa kuvataan harrastustapoja, jotka eivät edellytä hyönteisten tappamista. Etenkin nuoremmilla harrastajilla ajatuksena on, että hyönteisiä ei tarpeettomasti oteta hengiltä. Silti haastateltamani harrastajalta tuntuivat loppuvan sanat, kun hän koetti perustella miksi hyönteisten tappamista vältetään vaikka käytäntö on harrastajayhteisössä hyväksytty ja tarpeelliseksi koettu.

En mä tiedä miten sitä voi perustella mut kyllähän suurin osa hyönteisharrastajistakin ajattelee ettei perusteettomasti tapeta mitään. [...] Että kyllähän paljon käytetään semmosia rysiä mis ei käytetä myrkyjä, ne perboset säilyy hengissä ja noin. Että vaikka ei sillä oikeesti niin kaubeesti väliä oo, että se on vaan semmonen... [H3]

Ihminen tulee harrastajien mukaan tappaneeksi enemmän hyönteisiä esimerkiksi muutaman kilometrin autolla ajaessaan kuin harrastaja tutkimustoiminnassaan, joten harrastajille hyönteisten tappamisen kritisointi näyttää tekopyhänä. Haastattelussa harrastajat kuitenkin kritisoivat joitakin vanhempien harrastajien pyydystysmenetelmiä, kun nämä kertoivat tyhjentäneensä pyydyksistään ”ämpärikaupalla roskaa, vaivaksi asti”, viitaten roskalla ei-haluttuihin hyönteisiin. Keräilytapoja ei kuitenkaan haluta yhteisössä kritisoida, sillä vanhempia ja tietäväisiä harrastajia arvostetaan ja nämä osallistuvat havainnoillaan yhteisen tietoperustan kasvattamiseen. Hyönteisharrastus on aikaisemmin ollut joillekin harrastajille postimerkeilyyn vertautuvaa kokoelmien keräilyä, mutta tä-

män kaltaiseen harrastamiseen ei enää suhtauduta kovin suopeasti. Alun perin kyseenalaisin motiivien kerätyt hyönteiskokoelmat saattavat kuitenkin myöhemmin olla arvokas lisä luonnontieteellisiin museokokoelmiin.

Harrastajan pohdinta tappamisesta pidättäytymisestä kuvastaa tulkintani mukaan harrastajien perustavalla tavalla eettistä suhtautumista luontoon ja toislajisen monimuotoisen elämän kunnioitusta. Hyönteisten ekologinen karisma näyttää olevan harrastajille kuitenkin lajien karismaa, ei niinkään yksilöiden karismaa. Yksilöllistä karismaa hyönteisiin voi liittyä, kun esimerkiksi yksilö paljastuu tieteelle uuden lajin edustajaksi ja kerää näytelaatikossa neulattuna runsaasti huomiota, tai kun harrastaja kasvattaa kotonaan toukasta aikuista hyönteistä lajin selvittääkseen. Hyönteisten pyytäminen hyväksytään pragmaattisesti, jotta joidenkin yksilöiden tappamisella ja tunnistamisella laji voisi saavuttaa suojelustatuksen tuovaa ekologista karismaa. Samalla ekologista karismaa painottavat harrastus- ja tutkimustavat tarjoavat hyväksyttävän ilmaisukanavan harrastuksen perustavalle affektiivisuudelle.

Esteettisen karisman kätkeyty merkitys

Lorimer (2007) on kirjoittanut tutkimistaan hyönteisharrastajista, että nämä vierastavat antropomorfiasta, inhimillistävä ja hyönteisten kauneutta painottavaa esteettistä karismaa. Ilmiö on paikannettavissa myös tamperelaisten harrastajien keskuudessa. Lajien esteettisen karisman tunnustetaan olevan usein harrastuksen pariin johdettava tekijä, mutta esteettisesti näyttävien lajien kuten päiväperhosten harrastamista pidetään tyypillisesti harrastuksen alkuvaiheena.

Kyllähän periaatteessa varmaan perbosissa kiinnostaa sama kuin muussakin luonnossa että ne on esteettisesti mukavan näköisiä. Siinä vaiheessa sitten kun alkaa kiinnostaa muut hyönteiset niin mä luulen et se on enemmän semmonen yleinen kiinnostus luonnon monimuotoisuuteen eli periaatteessa hyönteiset vaan, kun se on niin suuri osa tästä monimuotoisuudesta ... ja aika jännittävä osa sitä. [H1]

Haastattelutilanteessa harrastajat suostuivat pohtimaan myös harrastuksen sellaisia merkityksiä joista harrastajayhteisössä ei välttämättä juuri keskustella, ja affektiivinen suuntautuminen hyönteismaailman tutkimiseen pilkahtaa esimerkiksi edeltävän katkelman lopussa, mainintana hyönteisten jännittävyudesta. Myöhemmin tietojen ja taitojen karttuessa

harrastajien mielenkiinnon kohdistumista ohjaava tekijä näyttää olevan pääasiassa lajien ekologinen karisma. Esteettinen ja ekologinen karisma vaikuttavat jossain mielessä hylkivän toisiaan, sillä usein juuri tieteellisesti kiinnostavat ja siten ekologisesti karismaattiset lajit eivät ole kaikkein näyttävimpiä. Harrastuksen tieteellisyyttä ja ekologisen karisman merkitystä painottamalla harrastajat haluavat tehdä eroa muun muassa ”sentimentaaliseen” ympäristöliikkeeseen, jossa heidän mukaansa toimii ”vähän haaveellisia ihmisiä”, jotka toisinaan ottavat kantaa luonnonsuojelukysymyksiin vajavaisin tiedoin. Esteettisen karisman puhuttelevuus liitetään puutteelliseen asiantuntemukseen, kuten seuraava katkelma havaintomuistiinpanoista esittää: ”*J pilaili että otuksesta ei parane näyttää kuvaa ympäristökukulle: se on ruma ja pieni eli sillä ei voi olla biologista arvoa.*”

Harrastajat tekevät tiivistä yhteistyötä ympäristöviranomaisten kanssa lajiston tutkimuksessa ja suojelussa mutta ovat samalla omanarvontuntoisia asiantuntijuutensa suhteen. Yllä olevassa havaintomuistiinpanon kuvaamassa tilanteessa harrastajat pilailivat ympäristökeskuksen tekevän ratkaisuja eliöiden esteettisen karisman eikä suinkaan heidän arvostamansa ekologisen karisman perusteella. Samalla harrastajien oma toiminta näyttäytyy pilailun valossa tieteellisen puolueettomana ja kaikkiruokaisena: harrastajille kyllä kelpaavat esteettiseltä karimaltaan vähäpätöisemmätkin, pienet ja rumat otukset. Esteettisesti karismaattisten ja näyttävien lajien suojelua on ehkä helpompi perustella suurelle yleisölle kuin villiä karismaa omaavien lajien.

Salmela (2015) painottaa hyönteistutkimuksen käytännöistä kirjoittaessaan, ettei hyönteiskokoelmissa ole kyse estetiikasta. Tieteellisiä kokoelmia ei tietenkään ole kerätty esteettisen perustein, mutta harrastajayhteisössä on monenlaisia, moneen tarkoitukseen kerättyjä kokoelmia ja näytelaatikoita. Vaikka edistyneet harrastajat vieroksuvat esteettisen karisman liittämistä harrastukseen, hyödynnetään hyönteisten näyttävää karismaa esimerkiksi uusien harrastajien rekrytoimisessa. Tamperelaiset hyönteisharrastajat ovat säännöllisesti esitelleet toimintaansa muun muassa puutarhamessuilla. Tätä varten hyönteiskokoelmista on kerätty messurekvisiitaksi näyttävien trooppisten päiväperhosten kokoelmia yleisöä houkuttelemaan. Käytännössä harrastajat siten tunnustavat esteettisen karisman merkityksen hyönteisharrastuksen virittäjänä.

Harrastajat tuottavat hyönteisten esteettistä karismaa monin visuaalisin ja kielellisin tekniikoin. Hyönteisharrastajat julkaisevat löydöksistään tieteellisiä artikkeleita, jotka pitäytyvät ekologisen ka-

risman rekisterissä. Harrastajien omista julkaisuista on tieteellisten artikkeleiden lisäksi myös muita tekstityyppejä, jotka sallivat enemmän harrastuksen affektiivisten piirteiden esiintuomista. Tampereen hyönteistutkijain seuran Diamina-vuosijulkaisusta voidaan lukea retkikertomuksia, kolumneja, historiikkeja ja pohdiskelevia tarkasteluja hyönteismaailman ihmeellisyyksistä. Harrastajien kokouksissa annetaan tiedonantoja havaituista lajeista ja tunnistetaan hyönteisiä näytteistä ja valokuvista. Monet ilmaiset joilla harrastajat kuvaavat kohtauksiaan hyönteisten kanssa antavat viitteitä affektiivisesta lajienvälisestä vuorovaikutuksesta, kuten ”*se oli kauniisti siinä kuvattavana*”. Esteettinen ja ekologinen karisma kietoutuvat myös yhteen, kuten seuraava katkelma havaintopäiväkirjasta esittää:

L sanoi itsellään olevan ”yksi pieni laji täällä”. Hän oli lähtenyt E:n kanssa Hankoon kun he olivat kuulleet huhun että laji saattaisi löytyä. Ja kohta paljastuikin että kyseessä oli maalle uusi laji, joka oli löytynyt sattumalta kun oli etsitty jotain muuta. Jälleen punainen pieni kartonkirasia lähti kiertämään. Laatikossa oli lävistettyä pieni muutaman millin pituinen kuparisipinen hyönteinen.

Puhe ”yhdestä pienestä lajista” lajin esteettisen karisman kuvauksena on kontrastissa sen kanssa, että laji osoittautuu Suomelle uudeksi lajiksi ja ekologiselta karimaltaan kiinnostavaksi. Retkinarratiivin ja puheessa tuotetun jännitteen myötä myös harrastajaan liittyy tilanteessa hyönteisen karismaa. Toiseuden, villeyden ja monimuotoisuuden esteettinen karisma toimii myös perusteluna hyönteisten ekologiselle karimalle omistautumiselle. Tästä tulkitsemme olevan kyse seuraavassa haastattelussa kuulemassani tarinassa:

Muitten täytyy matkustaa johonkin belgkariin kuuleen nähdäkseen jotain ihmeellistä. Mutta ei tarte kuin kurkkaa vaan nurmikkoon tai kääntää lehti, niin siellähän se on ihmeellinen maailma. Niinkun se satu kun joku prinssi kulki ympäri maailmaa nähdäkseen jotain, mitä kukaan muu ei ole nähnyt. No sitten se tuli köyhän puunhakeajan mökille ja kysyi että mitä poika etii, ja sanoi että tarttis nähdä jotain mitä kukaan muu ei ole nähnyt. Puunhakeaja löi puun halki ja näytti ja sanoi että tässähän se on, tätä ei ole kukaan nähnyt. Elikkää tota.. Ehkä se sanoma on se että tämmönen mielenkiintonen maailma on läbempänä kuin luuliskaan. [H28]

Kielentutkija Ella Vihelmaa (2015) on tarkastellut

lokkeja koskevaa kirjoittelua lajienvälisenä kääntämisenä. Hyönteisharrastajien toiminta voidaan nähdäkseni ajatella samaan tapaan lajienvälisenä kääntämisenä. Hyönteisharrastajat ovat ottaneet tehtäväkseen toimia hyönteisten ja muun luonnon monimuotoisuuden puolestapuhujina ja kääntävät hyönteisten toiseutta käytännössään eri yleisöille. Tällä käännoistoiminnalla harrastajat tuovat hyönteiset myös ekologian politiikan piiriin (vrt. Latour 2005). Eri yleisöt vaativat erilaisia kääntämisen tapoja: tiedeyhteisössä puhutaan pääosin ekologisen karisman rekisterissä kun taas maallikoille ja aloitteleville harrastajille hyönteisten esteettinen karisma toimii ymmärrettävänä käännoksenä. Edeltävässä haastattelukatkelmassa hyönteisten näennäisen toiseuden kuvataan itse asiassa olevan varsin arkipäiväistä, lähellä ja saavutettavissa. Monimuotoisen maailman ymmärtäminen vaatisi vain affekteille avautumista, eri mittakaavaan tarkentamista ja hidastamista. Antropomorfisen esteettisen karisman karttamisesta huolimatta harrastajat saattavat leikkisästi kuvata esimerkiksi museokuoriaisten ”viettäneen asiallista perhe-elämää” luonnontieteellisen museon hyönteiskokoelmia tuhoten. Persoonallisena kielellisenä ilmaisutapana ja samalla vaihikkaisena affektiivisena tekniikkana toimii myös esimerkiksi persoonapronominin käyttö hyönteisestä, kuten seuraavassa muistiinmerkinnässä harrastajien kokousesitelmästä: “hän ehkä suojantuu sillä tavalla että jäljittelee pistiäistä”. Esteettistä karismaa voidaan harrastuskäytännössä rakentaa myös kulttuurisiin viittauksiin kuten seuraavassa hyönteisharrastajien kokoontumisesta tallentamassani katkelmassa:

M oli myös retkeilyt. Hänen Hitchcock-teemainen peltirasiansa kirjoitti joitakin kommentteja. M itse kommentoi tekevänsä Hitchcock-laatikolla vertailututkimusta, pysyisikö se tubolaisista vapaana paremmin kuin jokin muu laatikko.

Harrastaja vitsaili ymmärtäisivätkö tuhohyönteiset pelätä kauhuelokuvistaan tunnetun Alfred Hitchcockin profiilikuvalla varustettua peltilaatikkoa ja pysyä erossa laatikkoon asetelluista näytteistä – hyönteisharrastajatkään eivät toivota hyönteisiä kaikkialle tervetulleiksi, ja kokoelmien tapauksessa kuolleet hyönteisnäytteet ovat eläviä tuhohyönteisiä arvokkaampia. Esteettistä karismaa lajeille rakennetaan muun muassa suomenkielisen nimistön myötä. Tässä työssä myös tamperelaiset harrastajat ovat olleet keskeisessä roolissa, mitä kuvataan seuraavassa havaintomuistiinpanossa:

M kommentoi näytteissä olevan huomioitavaa se, että kukkakärpäset ovat saaneet suomenkieliset nimet. Tämän Piiraisen Terolla on ollut osansa, ja M vertasi suoritusta lähinnä Agricolaan vastaavaksi. Kuinka sujuvaa kieltä nimet ovat, on sitten eri asia, hän vitsaili. Näytelaatikon lapuista erotin mm. nimen sarakarttukirvari, mikä kuulosti varsin runolliselta.

Tampereen hyönteistutkijain seuran puheenjohtaja Tero Piirainen tunnetaan paitsi kaksisiipisiantuntijana ja lajien nimeäjänä, myös taitavana hyönteisten piirtäjänä. Hän on kuvittanut muun muassa Tampereen luonnontieteellisessä museossa esillä olevia hyönteisiä ja toimii oivana esimerkkinä niistä monista affektiivisista tekniikoista, joilla harrastajat hyönteisten karismaa rakentavat. Suomenkieliset nimet viittauksineen lajien ulkonäköön, elintapoihin tai lajin löytäjään rakentavat lajeille esteettistä karismaa ja identiteettiä, joka resonoi meille tuttujen merkitysjärjestelmien kanssa.

Harrastuksen huippukohdat rakentavat yhteisöllistä kehollista karismaa

Kolmantena lajien karisman muotona Jamie Lorimer (2007) erottelee kehollisen karisman, ja sen kahtena ilmenemismuotona epifaniat eli valaistumiskokemukset sekä iloitemisen.

Hyönteisharrastaja-aineistostani on paikannettavissa monia kehollista karismaa tuottavia affektiivisia tekniikoita, jotka näyttävät keskeisellä tavalla rakentavan harrastajayhteisön identiteettiä ja sitouttavan harrastukseen. Monet haastattelemistani harrastajista kuvasivat harrastusuransa alusta jonkinlaisia epifanioita, hetkiä jolloin hyönteisten ihmeellinen maailma oli avautunut heille, ja harrastus saanut alkukipinänsä. Nämä epifaniat näyttävät usein olevan sosiaalisia ja yhteisöllisiä: harrastuksen alkamiseen on usein vaikuttanut joku toinen ihminen, kuten kokeneempi harrastaja – harrastus on harvemmin saanut alkunsa esimerkiksi tuntemattoman hyönteisen sattumanvaraisesta kohtaamisesta.

Hyönteisharrastajat kultivoivat harrastuksensa yhteisöllisiä ja alakulttuurisia piirteitä kertomalla erilaisia sankaritarinoita sekä viljelemällä omalaa-tuista huumoria. Harrastajat kuvaavat itseään tutkijatyyppeinä ja itsenäisajattelijoina, joilla on hyvä muisti ja saattaa olla psykologinen diagnoosikin, ”mutta ei nyt sen omituisempi tartte olla”. Salmela (2015) vertaa hyönteisasiantuntijaksi kehittymistä viulunsoittoon – taitavaksi voi tulla vain sinnikkäällä työllä. Suojelubiologi Jukka Salmelan kasvutarina harrastajasta ammattimaiseksi hyönteisa-

siantuntijaksi on yksi hyönteisharrastajien haastateluissa kuulemistani ”sankaritarinoista”. Salmela (2013) on kertonut itse tarinansa Metsähallituksen luontopalveluiden Rakkaudesta lajiin -blogissa otsikolla ”talkkarista tohtoriksi”. Salmelan tarina kuvaa hyönteisharrastuksen kautta avautuvaa mahdollisuuden avaruutta, jossa intohimonsa on mahdollista valjastaa merkitykselliseksi työksi ja tutkimustoiminnaksi. Luontopalveluiden Rakkaudesta lajiin -kampanja kuvastaa myös yritystä tehdä affektiivisesta, emotionaalisesta luontosuhteesta entistä hyväksyttävämpää ja hakea tätä kautta lajisuojelulle laajempaa yhteiskunnallista kosketuspintaa.

Hyönteisten ollessa vielä monelta osin tuntematon osa luonnon monimuotoisuutta tarjoaa harrastus monia tilaisuuksia keksimiseen, löytämiseen ja iloittamiseen ruumiillisen karisman muotoina, kuten seuraavassa uuden menetelmän keksimistä kuvaavassa tarinassa:

Tänä kesänä oli ensimmäistä kertaa, en mä tiedä oliko se maailmassa... keksinyi yks kaveri, että se voi jonkun tietyn paikan kovakuoriaislajiston selvittää sillä lailla, että se oli löytäny muurahaispesän, ja sitten muurahaisilla tietyillä lajeilla on semmonen systeemi, että niillä on vähän niinku kaatopaikka. Että ne roudaa sinne kaatopaikalle semmoset kaikki saaliseläinten palat mitä ne ei voi hyödyntää. Ni se oli ämpärillä ottanu semmosen kaatopaikan ja tutkinu siitä että minkälaisia kovakuoriaisten kuoria, eli selkäkälpiä sieltä löytyy, ja tunnistanu niistä kilvistä sitten lajeja. Se oli jotain toistasataa lajia sitten tunnistanut tämmöisestä yhdestä kasasta. Ja se vielä esitti asian sillee, että se ensin kerto että hän puolessa tunnissa löys toistasataa kovakuoriaislajia käyttäen muovämpäriä. Ja sitte kaikki muut arvuutteli että mitä tää kaveri oikeen oli tehny, että miten se oli mahdollista. Että niinkun kaikkee voi tehdä ja keksiä. [H3]

Harrastuksessa iloittamiseen kuuluu hyväntahtoinen kilvoittelu ja keksintöjen ja löytöjen jakaminen harrastajayhteisössä. Harrastuksen juhlahetkiä on esimerkiksi edellä kuvatulla tavalla erityisen kiinnostavien lajien löytäminen, joka tuottaa Lorimerin kuvaamaa äyllistä tyydytystä. Harrastuksen huippukohtia ovat paitsi tieteellisesti merkittävien löytöjen tekeminen ja ekologinen karisma, myös hyönteisharrastajien kuukausittaiset kokoontumiset joita kuvataan ”toverillisina tilaisuuksina”. Yksinkin viihtyvät harrastajat arvostavat kokoon-tumisia oppimisen ja tiedon jakamisen paikkoina ja suvaitsevaisen harrastajayhteisön kokoontumiset toimivat tärkeänä harrastukseen kiinnittävänä af-

fektiivisena tekniikkana. Yhteisössä syntyneet ystävyysuhteet kantavat myös muille elämäneluaille.

Hyönteisharrastuksen punnittu etiikka

Olen edellä tarkastellut hyönteisharrastusta Lorimerin erottelemien kolmen ei-inhimillisen karisman muodon kautta. Eri karisman muodot eivät ole vaihtoehtoisia, vaan ne ovat kaikki eri tavoin läsnä hyönteisharrastuksessa ja yksittäisten harrastajien toiminnassa. Vaikka hyönteisharrastuksessa näyttää painottuvan tieteellinen tutkimuksellisuus ja sitä kautta hyönteisten ekologinen, muun muassa havaittavuuteen liittyvä karisma, on esteettisellä ja kehollisella karismalla myös tärkeä asema harrastajaidentiteetin rakentumisessa ja harrastukseen kiinnittymisessä. Vaikka harrastajat haluavat painottaa toiminnan tieteellisyyttä ja rationaalisuutta, on hyönteisharrastus näkemykseni mukaan ytimeltään affektiivista.

Hyönteisharrastajien toiminnan taustalla on nähtävissä voimakas tietoisuus ekologisesta kriisistä ja sen mukanaan tuoma kiireellisyyden tuntu. Harrastajat pyrkivät tutkimuspanostuksellaan luomaan lajeille ekologista karismaa, joka on yhteensopivaa lajiluokitusten, politiikan ja suojelupreferenssien kanssa. Vielä tieteelle tuntemattomat lajit halutaan tehdä tunnetuiksi, jotta niitä on mahdollista suojella. Tämän vuoksi harrastajat joutuvat tekemään valintoja esimerkiksi sen suhteen, missä määrin pystyvät panostamaan uusien harrastajien rekrytoimiseen ja opastamiseen, missä määrin seuraavat omia harrastuskiinnostuksiaan tai missä määrin palvelevat toiminnallaan ympäristöhallinnossa määriteltyjä seuranta- ja tutkimustarpeita. Välttämättä eri intressit eivät ole ristiriidassa, sillä hyönteismaailmassa on paljon tutkimatonta. Vakuuttavina luonnontieteellisinä asiantuntijoina esiintyessään harrastajat samalla luovat hyönteisille ekologista karismaa, joka resonoi yhteiskunnassa yleisesti tunnustettujen rekisterien, kuten tehokkuuden ja taloudellisuuden kanssa. Harrastajat ovat havainneet asiantuntijatiedolla vaikuttamisen tehokkaaksi keinoksi vaikuttaa hyönteisten ja laajemmin luonnon monimuotoisuuden suojeluun, eivätkä he halua vaarantaa tätä asemaansa tuomalla harrastuksesta julkisesti esiin piirteitä, joita voitaisiin pitää sentimentaalisina ja sellaisina moraalista ajattelua sumentavina (vrt. Aaltola 2015).

Suhdettamme hyönteisiin saattaa lähitulevaisuudessa muokata voimakkaasti hyönteisten käyttö ravintona. Hyönteiset ovat muita eläinproteiinin lähteitä ekologisempaa ravintoa ja siksi hyönteisten ravintokäyttöä pyritään länsimaissa edistämään

voimakkaasti. Valjastettaessa hyönteiset ruoantuotantoon tulevat ne eri tavoin eläineettisten kysymysten piiriin siirtyessään villoista ja suojeltavista luontokappaleista osaksi teollista ruoantuotantoa. Hyönteisten kotikasvatuksen lisääntyessä saattaisi samalla muodostua tilaisuus affektiivisten suhteiden rakentumiselle ja toislaajusten paremmalle ymmärtämiselle, mutta on kyseenalaista missä määrin tämä olisi laajemmin siirrettävissä eettiseksi hyönteissuhteeksi. Hyönteisten käytön yleistymisen ravintona saattaa osoittautua niiden toiseuden vuoksi kulttuurisesti hankalaksi. Eläineettisestä näkökulmasta voidaan ajatella olevan toivottavaa, että hyönteiset säästyisivät valjastamiselta ruoantuotantokoneiston osaksi. Tämä näkökulma ei kuitenkaan ota huomioon sitä, että kasvintuotannossa hyönteisiä tapetaan massoittain hyönteissyöntiä valikoimattomammin, mistä esimerkkinä ovat torjunta-aineiden aiheuttamat mehiläiskuolemat. Hyönteiset tekevät tuloaan eläineettisen keskustelun piiriin ja se minkälaisia muotoja tämä keskustelu saa, jää nähtäväksi myöhemmässä tutkimuksessa.

Filosofi Elisa Aaltola (2015) on tutkinut erilaisia moraalipsykologisia suuntauksia suhteessamme toislaajisiin eläimiin. Eri aikoina ja eri eläineetikkojen toimesta sekä järkeä että tunnetta on pidetty ensisijaisena eettisessä suhteessamme eläimiin. Aaltola esittää empatian tarkastelemista keinona tuoda esiin sekä rationaalisuutta että tunteita, sillä empatia tuo toisen olennon kokemusmaailman lähelle itseä. Aaltola on eritellyt neljä eri empatian tyyppiä: kognitiivisen, projektiivisen, ruumiillisen ja affektiivisen empatian. Näistä hän pitää affektiivista empatiaa hedelmällisimpänä moraalisen toimijuuden näkökulmasta sen perustuessa toissuuntautuneisuuteen ja avoimuuteen. Samalla affektiivinen empatia on hänen mukaansa myös melko primaarinen tila, ja Aaltola ehdottaakin myös rationaalista harkintaa hyödyntävän kokemuksellisen tilan tyyppiä reflektiivistä empatiaa.

Reflektiivinen empatia kuvaa nähdäkseni osuvasti hyönteisharrastajien suhteita hyönteisiin. Vaikka harrastus on edellä kuvaamallani tavalla ytimeltään affektiivista, yhdistyy harrastukseen myös rationalisoitu pohdinta, jolla harrastuksen affektiivisuus pyritään kätkemään ja joka näkyy esimerkiksi hyönteisten tappamisen hyväksymisenä luonnon monimuotoisuuden suojeluun pyritäessä. Hyönteisharrastuksessa ovat mukana sekä järki että tunteet, jotka Aaltolankin kuvaamalla tavalla nivoutuvat tiiviisti toisiinsa. Aaltola (2015) kirjoittaa että affektiivisen empatian synnyttämän resonanssin välityksellä ”hyvinkin oudot ja erityi-

set tunneilmat voivat herättää empatiaa ja näyttää meille pilkkahduksen siitä, mitä on olla erilainen, erityinen, ei-inhimillinen eläin”. Hyönteisharrastajien käytännöt tekevät hyönteisten toiseutta ymmärrettäväksi. Tieteellisten käytäntöjen ja kriisitietoisuuden vastapainoksi harrastajien yhteisössä keskeisenä affektiivisena tekniikkana toimii iloitusminen luonnon monimuotoisuudesta eri muodoissaan.

Kontturi ja Taira (2007) pohtivat, että mikäli affektiivisista suhteista on tullut nykykulttuurissa entistä määrävämpää, pitäisi ideologisia vaikutuksiaikin koettaa saada aikaan nykypolitiikassa affektiivisin keinoin. Hyönteisharrastus on ytimeltään ja siten myös keinoiltaan affektiivista, mutta harrastajat ovat halunneet ja onnistuneet pitämään toimintansa ulospäin ekologisen karisman rekisterissä toimivana ja siten ulkoasultaan tieteellirationaalisena. Affektiivisuus kuitenkin tekee Deleuzea ja Guattaria (1987) seuraten mahdolliseksi arkielämän uudelleen territorialisoinnin, vieraan tuomisen tutun alueelle. Taira (2007) on pohtinut, onko affekti anarkistista ylettömyyttä joka uhkaa purkaa valtarakenteet. Hyönteisharrastuksen kätkeyty affektiivisuus on eräänlaista hiljaista anarkistista vastarintaa – harrastajat toimivat luonnon-suojelukäytännöissä ja maankäytön suunnittelussa eräänlaisina mustina hevosina, huomaamattomasti kulisissa toimien, ja onnistuvat asiantuntijuuden kaavussa esiintyessään tuomaan affektiivisen luontosuhteensa ympäristöhallinnan teknis-rationaaliseen ytimeen.

Kiitokset

Haluan kiittää lämpimästi kahta nimetöntä arviointisijaa, teemanumeron toimittajia, tutkijakollega Krista Willmania sekä Tampereen hyönteistutkijain seuran tutkimussihteeri Juha Salokannelta, joiden huomiot käsikirjoituksesta autoivat työstämään tekstiä merkittävästi.

Lähteet

- Aaltola, Elisa (2015). Eläimellinen moraalipsykologia: tunne, järki ja kiasmat. *Niin & näin* 22:2, 91–98.
- Anderson, Ben (2006). Becoming and being hopeful: towards a theory of affect. *Environment and Planning D: Society and Space* 24:5, 733–752.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Translation and foreword by Brian Massumi. University of Minnesota Press, Minneapolis. <http://projectlamar.com/media/A-Thousand-Plateaus.pdf>. (Viitattu 14.5.2015)
- Grossberg, Lawrence (1997). *Dancing in spite of Myself: Essays on popular culture*. Duke University Press, Durham.

- Haack, Susan (2009). *Six signs of scientism*. <http://pervegalit.files.wordpress.com/2011/03/haack-six-signs-of-scientism-october-17-2009.pdf>. (Viitattu 14.5.2015)
- Hillman, James (1997). The Satya Interview: Going Bugs with James Hillman. *Satya*, January 1997. <http://www.satyamag.com/jan97/going.html>. (Viitattu 14.5.2015)
- Kontturi, Katve-Kaisa & Taira, Teemu (2007). Affekti: käsitteen säikeet, keskustelun lonkerot. *Niin & näin* 2/2007, 43–45.
- Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007). *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus, Helsinki.
- Latour, Bruno (2005). *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press, Oxford.
- Lorimer, Jamie (2007). Nonhuman charisma. *Environment & Planning D: Society & Space* 25:5, 911–932.
- Lorimer, Jamie (2008). Counting Corncrakes: The Affective Science of the UK Corncrake Census. *Social Studies of Science* 38:3, 377–405.
- Madden, Raymond (2010). *Being ethnographic. A guide to the theory and practice of ethnography*. Sage publications Ltd, London.
- Milton, Kay (2002). *Loving nature. Towards an ecology of emotion*. Routledge, New York.
- Nygren, Nina V. & Ari Jokinen (2013). Significance of affect and ethics in applying conservation standards: The practices of flying squirrel surveyors. *Geoforum* 46, 79–90.
- Peltola, Taru & Tuomisaari, Johanna (2015). Making a difference: Forest biodiversity, affective capacities, and the micro-politics of expert fieldwork. *Geoforum* 64, 1–11.
- Raffles, Hugh (2010). *Insectopedia*. Pantheon books, New York.
- Salmela, Jukka (2013). Talkkarista tohtoriksi – erään suojelubiologin tarina. Metsähallituksen luontopalveluiden Rakkaudesta lajiin –blogi, <https://lajikirjo.wordpress.com/2013/05/30/63/>. Julkaistu 30.5.2013, luettu 6.11.2015.
- Salmela, Jukka (2015). Pakko tappaa – hyönteisten keräämisen tieteelliset perusteet. *Niin & näin* 22:2, 55–62.
- Salokannel, Juha (2015). *Latinalaisista*. Henkilökohtainen sähköposti 7.4.2015.
- Santaoja, Minna (2013). Rakkaudesta luontoon. Luontoharrastajat luonnonsuojelun toimijoina. *Acta Universitatis Tamperensis 1853*. Tampere University Press, Tampere.
- Taira, Teemu (2007). Energian ja emotion välissä: Affekti ja kulttuurintutkimus. *Niin & näin* 2/2007. <http://netn.fi/sites/netn.fi/files/netn072-13.pdf>. (Viitattu 14.5.2015)
- Tampereen hyönteistutkijain seura (2012). Toimintakertomus 2011. *Diamina* 49.